

УДК. 373. 2

КЕНЖЕ МЕКТЕП ЖАШЫНДАГЫ ОКУУЧУЛАРДЫ МЕКТЕП ШАРТЫНА, ОКУУ
ЖАРАЯНЫНА КӨНҮКТҮРҮҮНҮН ЗАРЫЛДЫГЫ
НЕОБХОДИМОСТЬ АДАПТАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ УСЛОВИЯМ,
УЧЕБНОМУ ПРОЦЕССУ
THE NEED TO ADAPT THE JUNIOR SCHOOL CONDITIONS, TEACHING PROCESS

**Найманбаев М. Ж. – п. и. к., доцент,
Акматова И. Н. – окутуучу,
Чоюнова А.Т. – доценттин м.а.
Жалал-Абад мамлекеттик университети**

Аннотациялар: Бул макалада кенже мектеп жашындагы окуучулардын окуу иш-аракетине ыңгайланышы, көнүгүшү чагылдырылган.

В этой статье отражены адаптация младшего школьного возраста к учебной деятельности.

This article depicts adaptation of elementary school children to educational activities.

Жаңы мектепке келген окуучуларды мектеп жашына, шартына окуу жараянына көнүктүрүү көп иш-аракетти талап кылат. Мектепке ар түрдүү үй-бүлөдөн окууга даярдыгы бар жана жок балдар келишет. Аларды мектепке көнүктүрүү, теңдештирүү бир топ татаалдыкты пайда кылат.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй балдар бакчасына барбагандардын теңтуштары менен аз ойноп, мамиле түзө албагандардын үй-бүлөдөгү жалгыз же эрке балдардын мектеп шартына адаптациялануусу дайыма кыйынчылыкта өтөөрү белгиленет.

Мектеп шартына, окуу жараянына бардык балдарда бирдей жүрбөйт. Көпчүлүк балдар мектепке тез ыңгайлашса, кээ бирлеринде бул процесс узакка созулат.

Бул алардын мектепке чейинки психологиялык даярдыгына жана мугалимдин балдарды мектеп шартына ыңгайланыш мыйзамчененемдүүлүгүн мыкты билишине тыгыз байланыштуу жана ал окуучулардын ишенимине кирип, сылык мамиле жасай билиши зарыл.

Окуучу бала канчалык тез мектепке ыңгайлашса, анын турмушунда маанилүү өзгөрүү жүрүп, социалдык кырдаалдардын өнүгүүсү түп тамыры менен өзгөрөт. Окуучу үчүн башкы ролду ойногон окуу ишмердүүлүгү калыптана баштайт.

Кенже мектеп жашындагы окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн негизинде негизги психологиялык жаңы өзгөрүүлөр келип чыгат. Окуу иш-аракети баланын аң-сезиминин борборундагы ойлоону жандандырат. Мына ушул ойлоо үстөмдүүлүк функциясын аткарып, аң-сезимдин бардык башка функцияларынын ишин аныктоодон баштап-анда өз алдынча интеллектуалдаштыруу башталат. Бала окуу жараяны аркылуу жаңы маалыматтарды өздөштүрүп, аң-сезими өсүп, калыптана баштайт жана алган билимдерин турмушта колдонууга аракеттенет.

Кенже мектеп жашындагы окуучулар менен иштеген мугалим балдардын мектеп шартына, окуу жараянына эң жакшы ыңгайланышуусуна мүмкүн болушунча активдүү катышып, аларга жардам берип, ар бир балага туура мамиле кылуунун жолун табуу болуп эсептелет. Мугалим балдардын психологиялык өнүгүүсүнө көңүл буруп, класска байкоо жүргүзүп, талдап, жетишпеген балдар менен жекече иштеши зарыл. Ошондой эле ал балдардын ата-энелери менен тыгыз байланышта болуп, балдардын таануу процесстеринин өнүгүшү, окуу иш-аракеттери, үй тапшырмаларды аткаруу боюнча

сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, бала кайсыл тарабынан жетишпей жаткандыгын кабарлап ал кемчиликтерди жоюу боюнча маалымат берип туруусу зарыл. Ата-энелер үйдөн баланын тапшырмаларын аткарууга көңүл буруп, көзөмөлдөп, жардам берүүлөрү керек. Бирок ата-энелер өздөрү даяр түрүндө тапшырмаларды аткарып, жазып, чечип бербестен балага чечүү жолдорун көрсөтүп, анын өз алдынча ой жүгүртө билүүсүнө көмөк көрсөтүүлөрү керек.

Кенже мектеп жашындагы окуучулардын турмушунда мугалим негизги ролду ойнойт. Балдардын мугалимге болгон ишеними абдан жогору. [1,25] Бул куракта образдуу ойлоо менен образдуу эс жакшы өнүккөндүктөн окуучуларга көргөзмө куралдарды колдонуу, алар менен сабак өтүүдө темага ылайык ыктуу пайдалана билүү окуучулардын көңүл буруусуна, кызыгууларынын артышына жана окуу материалын жеңил кабыл алышына мүмкүнчүлүктөрдү жаратат. Ошондой эле активдүүлүктөрүнүн пайда болушуна шарт түзүп, окуу иш-аракетине ыңгайланышуусуна (адаптациялануусуна) мүмкүндүк түзөт.

Кенже мектеп окуучуларынын турмушундагы маанилүү орунду окуу ишмердүүлүгү менен бирге оюн ишмердүүлүгү да ээлейт. [2,105] Ошондуктан оюнду темага ылайык туура уюштуруп, ыктуу пайдалануу кажет. Оюн балдардын окуу ишмердүүлүгүнүн активдешүүсүнө шарттарды жаратуу менен кызыгууларынын өсүшүнө, көндүмдөрүнүн калыптанышына өз таасирин тийгизет. Окуу процессинде айрыкча адаптациялануу мезгилинде балдар көп энергия сарпташат, тез чарчашат, алагды болушат. Ошондуктан, сабактын орто ченинде физкультминуткаларды өткөрүү(3 – 5 минута) же оюндарды колдонуу окуучулардын кайрадан жанданып жакшы көңүл буруусуна мүмкүнчүлүк берет. Америкалык белгилүү психолог Эриксондун концепциясына ылайык, кенже мектеп курагындагы окуучуларда социалдык сезим менен психологиялык компетенттүүлүк, өзгөчө инсандык (личностук) түзүлүү калыптанат. Баладагы инсандык түзүлүү окуу маалыматтарын өздөштүрүү деңгээлине тыгыз байланыштуу. Мектептеги окууга карата баланын даярдык деңгээлинин түрдүүчө болушу, баланын психикасынын өнүгүүсүнүн түрдүүчө деңгээлине байланыштуу. Бардык окуучулар бир заматта мектеп программасын ийгиликтүү өздөштүрүүсү мүмкүн болбогон нерсе. Ошондуктан мугалим биринчи күндөн баштап балдар менен жекече мамиле түзүп, аларды камсыздап, ар бир баланын өнүгүүсү үчүн ыңгайлуу шарттарды жаратышы зарыл. Андан соң баланын өнүгүү өзгөчөлүгүнө жараша билимди талап кылууну акырындык менен ишке ашырууга болот.

Окумуштуу А. С. Славина окуучулардын сабакта жетишпестигинин негизги себептерин төмөндөгүдөй кылып көрсөткөн.

1. Окууга карата мамиленин туура калыптанбагандыгы.
2. Окуучунун окууга карата жөндөмдүүлүгүнүн жетишпестиги, окуу материалдарын өздөштүрүүдөгү кыйынчылыктардын болуусу.
3. Окуу иш-аракетине тиешелүү көндүмдөрүн жоктугу.
4. Кыйынчылыктарды жеңүү үчүн эмгектенүүнү билбестиги.
5. Таануу процесстери менен окуу кызыкчылыгынын өнүкпөгөндүгү.

Жетишпөөчүлүктүн себеби болуп окуучунун аффектик кайгыруусу эсептеле тургандыгы көп эле айтылууда. Мындан тескери аффектик кайгыруу окуучунун мугалим менен болгон мамилешүүсүнүн негизинде пайда болот. Окуучу мугалимдин мамилесин адекваттуу кабыл албоосунун негизинде ал нерсеге карата мамиленин адепсиздиги пайда боло баштайт. Балдар мектепке окууга келген күндөн баштап, алардын өнүгүүсү прогрессивдүү болушу үчүн мугалим жагымдуу психологиялык атмосфераны түзүп бериши зарыл.

Өтө эле уялчак, өзүнө ишенбеген, тынчсызданган, тартынчаак ж. б. өзгөчөлүктөрү боюнча айырмаланган балдарды мугалим биринчи күндөн баштап эле аларды сурабастан, акырындык менен аларды окууга кызыктырып тартуу менен өздөрү

суранганда гана ордунда суроо менен жооп берүүгө тартып, андан соң гана доскага чыгаруу керек. Эгерде алар туура эмес жооп берсе же жакшы түшүнбөй калса, анда мындай окуучуларды уяткарбай, тескерисинче жардам берип, сылык мамиле менен стимул берүү зарыл. Окутууну мына ушундай образда алып баруу керек, анткени мындай учурда катасы үчүн бала корпогондой шарт түзүлөт. Эгерде тескерисинче мамиле болсо, окуучунун урушуп, уяткаrsa окуучунун өзүнө болгон ишеними жоголот, пассивдүүлүк жогорулайт жана алардын мектептен алыстоо аракеттери пайда боло баштайт.

Импульсивдүү, тынчы жок балдардын жүрүм-туруму, менен сабакта иштөөсүн атайын уюштуруу үчүн мугалим аларды жакшы билиши абдан маанилүү. Мындай балдар үчүн эскертүү, кыйкыруу, коркутуу, уяткаруу таасир этпейт, анткени алардагы мындай жүрүм-турумдун келип чыгуусу нерв системасынын башкаруу өзгөчөлүгү эсептелет. Мугалим ата-энелердин жардамы аркылуу окуучуларга профилактикалык, диагностикалык, коррекциялык жана консультациялык иштерди да жүргүзүшү зарыл. Негизги орунга биз профилактикалык иштерди алдыга коюшубуз бир топ ыңгайлуу, анткени аны оңдоого караганда баланын өнүгүүсүндөгү жагымсыз жагдайларды болтурбоо кантсе да жеңилирээк. Катачылыктарды биргелешип анализдөөдө эч качан тескери эмоцияга жол бербестен, баланы өзүн-өзү анализдөөгө жана өзүнүн иш-аракетин баалай билүүгө үйрөтүү керек.

Мектептеги окууга болгон психологиялык даярдыгы начар окуучулар менен иштөө өнүгүү менен тарбиялоодогу кемчилдиктерди толуктоо принцибинде түзүлүшү зарыл. Аларды кабыл алууга, көрө билүүгө, айтып берүүгө, сүрөттөр менен иштөөгө, суроолорго жооп берүүгө, текстин мазмунун түшүнүүгө, негизги жерлерин бөлүп көрсөтүүгө үйрөтүү менен кебин өстүрүүгө аракет кылдыруу зарылдыгы бар. Себеби баланын акылынын өнүгүүсү анын кебинин өнүгүүсүнө көз каранды болуп эсептелет. Кептин өнүгүүсү баланын көп окуусуна, суроолорго жооп берүүсүнө, окугандары, уккандары боюнча ой жүгүртүүсүнө жараша болот.

Окуучулардын сөз менен бирге алардын эрктик сферасын өнүктүрүү зарыл. Мына ушуга байланыштуу П.Я. Гальпериндин окуучулардын акыл иш-аракетинин этаптуу калыптандыруу методикасын кеңири пайдалануу талапка ылайык. Бул методиканын негизинде образдар боюнча иштөөгө, эрежелер боюнча акылдуу аракеттерге ж. б. карата эрктүү көңүл буруу калыптанат. Акыл аракетинин этаптуу калыптануу методикасы окуучу балага түрдүү окуу ыктарды жана көндүмдөрдү иштеп чыгуусун бир топ жеңилдетет. М., ондуктардын чегинде акыл менен оозеки кошууну жана окуганды үйрөнүү. Окуу процессинде атайын психологиялык методдорду пайдаланууда оюн каражаттарын ыктуу колдонууну эстен чыгарбашыбыз керек. Мына ошондо гана ар түрдүү деңгээлдеги, даярдыктагы балдар мектеп шартына, окуу процессине жеңил адаптацияланып, окууну ийгиликтүү алып кетүүгө мүмкүнчүлүктөр болот.

Кенже мектеп жашындагы окуучуларды мектеп шартына, окуу процессине акырындык менен көнүктүрүп, окууну натыйжалуу алып кетсе, кийинки учурдагы тоскоолдуктарды жеңил жеңип, көндүмдөр, калыптанып сапаттуу өздөштүрүүгө жетишилет.

Адабияттар:

1. Мухина В. С. Возрастная психология.-М., 2003
2. Миңбаев К. Курак жана педагогикалык психология. -Ош, 1998

Рецензент:

Сакиева С.С. – п.и.д., профессор